

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง "การศึกษาวิเคราะห์หัตถ์อดีต ปัจจุบัน และโอกาส/ความหวังในอนาคตของการผลิตครูในประเทศไทย" ครั้งนี้ แบ่งการวิจัยออกเป็น 3 ระยะเวลาคือ 1) การศึกษาวิเคราะห์พัฒนาการการผลิตครูในอดีตและปัจจุบัน 2) การศึกษาผลการดำเนินงาน แนวปฏิบัติที่ดีในการผลิตครู และผลการเปรียบเทียบการผลิตครูระหว่างหลักสูตร 4 ปีกับหลักสูตร 5 ปี และ 3) การจัดทำข้อเสนอแนะเชิงนโยบายการผลิตครูในอนาคตระยะ 20 ปี การดำเนินการวิจัยแต่ละระยะมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

3.1 การศึกษาวิเคราะห์พัฒนาการการผลิตครูในอดีตและปัจจุบัน

การวิจัยในระยะที่ 1 เป็นการศึกษาวิเคราะห์พัฒนาการการผลิตครูในอดีตและปัจจุบัน ประกอบด้วยการวิจัย 2 ขั้นตอน คือ

3.1.1 การวิจัยเอกสาร

(1) การสืบค้นเอกสารที่เกี่ยวข้องของพัฒนาการการผลิตครูในอดีตถึงปัจจุบัน ได้แก่ หลักสูตรการผลิตครู มาตรฐานหลักสูตร มาตรฐานการผลิต และมาตรฐานบัณฑิตปริญญาทางการศึกษาที่คุรุสภากำหนด กฎหมายเกี่ยวกับวิชาชีพครูและมาตรฐานวิชาชีพครูของต่างประเทศ รวมทั้งโครงการพิเศษในการผลิตครู

(2) การวิเคราะห์เอกสาร ด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) เพื่อวิเคราะห์พัฒนาการการผลิตครูในอดีตถึงปัจจุบัน

(3) การสรุปสาระสำคัญ เพื่อนำไปเป็นข้อมูลพื้นฐานสำหรับการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักในขั้นตอนต่อไป และเพื่อใช้ในการวิเคราะห์เปรียบเทียบการผลิตครูในการวิจัยระยะที่ 2

3.1.2 การสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

(1) การคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key informant) ได้แก่ ผู้เชี่ยวชาญ/ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการศึกษาและการผลิตครู คัดเลือกด้วยการกำหนดคุณสมบัติร่วมกับเทคนิคการอ่างอิงแบบลูกโซ่ (Snowball technique) เพื่อให้ได้ผู้ที่มีความรู้ ความชำนาญทางการศึกษาและการผลิตครูของประเทศไทยในอดีตจวบจนปัจจุบัน และยินดีที่จะให้ข้อมูลในการวิจัย มีจำนวน 9 คน (ภาคผนวก ก)

(2) สร้างเครื่องมือที่ใช้สัมภาษณ์ ได้แก่ แบบสัมภาษณ์กึ่งมีโครงสร้าง (Semi-structured interview) ที่คณะนักวิจัยสร้างขึ้น และตรวจสอบคุณภาพด้านเนื้อหากับผู้ทรงคุณวุฒิ 3 ท่าน เป็นแบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับการผลิตครูของประเทศไทยปัจจุบันที่เกี่ยวข้องและผลกระทบ ในอดีตจวบจนปัจจุบัน (ภาคผนวก จ)

(3) ดำเนินการนัดหมายเพื่อขอความร่วมมือในการสัมภาษณ์ และคณะนักวิจัยดำเนินการสัมภาษณ์ตามวันเวลาที่นัดหมาย

(4) การวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) จากการสัมภาษณ์เพื่อใช้ในการวิเคราะห์พัฒนาการการผลิตครู นโยบายการผลิตครูในอดีตจวบจนปัจจุบัน ผลกระทบด้านปริมาณของครูและคุณภาพของครู กระบวนการผลิตครูในหลักสูตรต่างๆ คุณลักษณะของครูที่พึงประสงค์ในอนาคต และกระบวนการผลิตครูเพื่อให้ได้ครูที่พึงประสงค์ในอนาคต

3.2 การศึกษาผลการดำเนินงาน แนวปฏิบัติที่ดีในการผลิตครู และผลการเปรียบเทียบการผลิตครูระหว่างหลักสูตร 4 ปีกับหลักสูตร 5 ปี

การวิจัยในระยะที่ 2 มีจุดมุ่งหมายของการศึกษา 2 ประการ ประการแรกคือ การศึกษาผลการดำเนินงานและแนวปฏิบัติที่ดีของการผลิตครูไทยในอดีตและปัจจุบัน และแนวปฏิบัติที่ดีในการผลิตครูของต่างประเทศ และประการที่สองคือ การเปรียบเทียบการผลิตครูระหว่างหลักสูตร 4 ปี กับหลักสูตร 5 ปี ด้านปัจจัย กระบวนการ ผลผลิตและผลกระทบ ของการผลิตครูโครงการพิเศษ ประเภทสามัญศึกษา และประเภทอาชีวศึกษา ประกอบด้วยวิธีดำเนินการ 4 ขั้นตอน ดังนี้

3.2.1 การคัดเลือกสถาบันการผลิตครูที่เป็นกลุ่มตัวอย่างโดยการกำหนดเกณฑ์การเป็นสถาบันการผลิตครูที่มีแนวปฏิบัติที่ดี (Good practice) ที่เข้าร่วมโครงการผลิตครูพันธุ์ใหม่ของสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา (สกอ.) ร่วมกับเทคนิคการอ้างอิงแบบลูกโซ่ (Snowball technique) เพื่อให้ได้สถาบันการผลิตครูที่มีแนวปฏิบัติที่ดี และกระจายตัวใน 5 ภูมิภาค ประกอบด้วยมหาวิทยาลัยในภาคกลาง 8 สถาบัน ภาคเหนือ 1 สถาบัน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 1 สถาบัน ภาคตะวันออก 1 สถาบัน และภาคใต้ 2 สถาบัน รวมจำนวน 14 สถาบัน ประกอบด้วยสาขาวิชา 17 สาขาวิชา เป็นสถาบันการผลิตครูประเภทสามัญศึกษา 11 สถาบัน และประเภทอาชีวศึกษา 3 สถาบัน ดังรายละเอียดในตารางที่ 3.1 และ 3.2

ตารางที่ 3.1 สถาบันการผลิตครูที่เป็นกลุ่มตัวอย่างใน 5 ภูมิภาค คือ ภาคกลาง ภาคเหนือ ภาคตะวันออก เชียงเหนือ ภาคตะวันออก และภาคใต้

ภูมิภาค	กลุ่มตัวอย่าง	สาขาวิชา
ภาคกลาง	มหาวิทยาลัย 1 (U1)	ภาษาอังกฤษ
	มหาวิทยาลัย 3 (U3)	ประถมศึกษา
	มหาวิทยาลัย 4 (U4)	ปฐมวัย
	มหาวิทยาลัย 5 (U5)	ศิลปะ ดนตรี
	มหาวิทยาลัย 6 (U6)	คอมพิวเตอร์ศึกษา
	สถาบัน (U7)	พลศึกษา
	มหาวิทยาลัย 7 (U13)	วิศวกรรมเครื่องกล
		วิศวกรรมไฟฟ้า
		วิศวกรรมอิเล็กทรอนิกส์
มหาวิทยาลัย 9 (U14)	วิศวกรรมคอมพิวเตอร์	
ภาคเหนือ	มหาวิทยาลัย 10 (U8)	ปฐมวัย
		การศึกษาพิเศษ
ภาคตะวันออก/เชียงเหนือ	มหาวิทยาลัย 11 (U9)	วิทยาศาสตร์
		คณิตศาสตร์
		ภาษาไทย
		สังคมวิทยา
ภาคตะวันออก	มหาวิทยาลัย 2 (U2)	เคมี
ภาคใต้	มหาวิทยาลัย 12 (U10)	วิทยาศาสตร์
		คณิตศาสตร์
	มหาวิทยาลัย 13 (U11)	ภาษาไทย

ตารางที่ 3.2 สถาบันการผลิตครูที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามภูมิภาค

ภูมิภาค	สถาบันการผลิตครูประเภท สามัญศึกษา		สถาบันการผลิตครู ประเภทอาชีวศึกษา	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
	ภาคเหนือ	1	7.14	0
ภาคตะวันออก/เชียงเหนือ	1	7.14	0	0.00
ภาคกลาง	6	42.86	2	14.29
ภาคตะวันออก	1	7.14	1	7.14
ภาคใต้	2	14.29	0	0.00
รวม	11	78.57	3	21.43

3.2.2 สร้างเครื่องมือที่ใช้เก็บรวบรวมข้อมูล ประกอบด้วยแบบสัมภาษณ์จำนวน 1 ชุด และแบบสอบถามมีจำนวน 4 ชุด ดังนี้

(1) แบบสัมภาษณ์ผู้บริหารสถาบันการผลิตครู เป็นแบบสัมภาษณ์กึ่งมีโครงสร้าง (Semi-structured interview) ที่คณะนักวิจัยสร้างขึ้น สัมภาษณ์เกี่ยวกับการผลิตครูของประเทศไทย ปัจจัยที่เกี่ยวข้องและผลกระทบ ในอดีตจวบจนปัจจุบัน (ภาคผนวก ฉ)

(2) แบบสอบถามผู้บริหาร/คณาจารย์ในสถาบันการผลิตครู แบบสอบถามแบ่งออกเป็น 5 ตอน คือ ตอนแรก ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ตอนที่สอง นโยบายการผลิตครูของสถาบัน ตอนที่สาม กระบวนการผลิตครูของสถาบัน ตอนที่สี่ ผลการพัฒนานิสิต/นักศึกษา และตอนที่ห้า ข้อเสนอแนะ (ภาคผนวก ช)

(3) แบบสอบถามผู้บริหาร/ครูพี่เลี้ยงในสถานศึกษาที่เป็นแหล่งฝึกประสบการณ์ แบบสอบถาม แบ่งออกเป็น 5 ตอน คือ ตอนแรก ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ตอนที่สอง นโยบายสนับสนุนการผลิตครูของสถาบัน ตอนที่สาม กระบวนการฝึกปฏิบัติการสอนในสถานศึกษา และตอนที่สี่ ผลการพัฒนานิสิต/นักศึกษาฝึกปฏิบัติการสอน และตอนที่ห้า ข้อเสนอแนะ (ภาคผนวก ซ)

(4) แบบสอบถามนิสิต นักศึกษา และครูใหม่ แบ่งออกเป็น 5 ตอน คือ ตอนแรก ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ตอนที่สอง กระบวนการเรียนการสอน ตอนที่สาม กระบวนการฝึกปฏิบัติการสอนในสถานศึกษา และตอนที่สี่ ผลการพัฒนานิสิต/นักศึกษาฝึกปฏิบัติการสอน และตอนที่ห้า ข้อเสนอแนะ (ภาคผนวก ฉ)

(5) แบบสอบถามผู้ใช้บัณฑิต/พ่อแม่ ผู้ปกครอง/ ชุมชน แบ่งออกเป็น 4 ตอน คือ ตอนแรกข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ตอนที่สอง การสนับสนุนการผลิตครูของสถานศึกษา ตอนที่สาม คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของครูใหม่ และตอนที่สี่ ข้อเสนอแนะ (ภาคผนวก จ)

3.2.3 ดำเนินการนัดหมายเพื่อขอความร่วมมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key informant) ซึ่งเป็นกลุ่มตัวอย่างที่จากผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการผลิตครูในเขตพื้นที่ 5 ภูมิภาค ประกอบด้วยผู้บริหารในสถาบันการผลิตครู ผู้บริหารหลักสูตรและคณาจารย์ในสถาบันการผลิตครู ผู้บริหารและครูพี่เลี้ยงในสถานศึกษาที่เป็นแหล่งฝึกประสบการณ์วิชาชีพครู ผู้ใช้ครูใหม่/พ่อแม่ ผู้ปกครอง/ ชุมชน นิสิตนักศึกษาวิชาชีพครู และครูใหม่ รวมจำนวน 131 คน (ตารางที่ 3.3 และ ภาคผนวก ง) จากนั้นคณะนักวิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลตามวันเวลาที่นัดหมาย

ตารางที่ 3.3 จำนวนและร้อยละของผู้ให้ข้อมูลของสถาบันผลิตครูที่เป็นเป้าหมายในพื้นที่

ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการผลิตครู	จำนวน	ร้อยละ
ผู้บริหารสถาบันการผลิตครู	5	3.82
ประธานสาขา	14	10.69
อาจารย์/อาจารย์นิเทศก์	35	26.72
ผู้บริหารสถานศึกษาที่เป็นแหล่งฝึก	5	3.82
ครูพี่เลี้ยง	21	16.03
ครูใหม่	17	12.98
นิสิตนักศึกษาวิชาชีพครู	24	18.32
ผู้ปกครอง	10	7.63
รวม	131	100.00

3.2.4 การวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์และจากแบบสอบถามนำมาวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบ (Comparative analysis) และวิเคราะห์เพื่อใช้ในการสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย (Conductive analysis) เพื่อการฉายภาพอนาคตในขั้นตอนต่อไป

3.3 การจัดทำข้อเสนอแนะเชิงนโยบายการผลิตครูในอนาคตในอนาคตระยะ 20 ปี

การวิจัยในระยะที่ 3 เป็นการวิจัยที่ใช้การวิจัยอนาคตเป็นฐานสำหรับพัฒนาข้อเสนอแนะเชิงนโยบายสำหรับการผลิตครูในอนาคตระยะ 20 ปี ประกอบด้วยวิธีดำเนินการวิจัย 4 ขั้นตอนดังนี้

3.3.1 การวิเคราะห์ผลกระทบจากปัญหาการผลิตครูในอดีตและปัจจุบัน

การวิเคราะห์ผลกระทบจากปัญหาการผลิตครูในอดีตและปัจจุบันใช้เทคนิควงล้ออนาคต (Future wheel) มีขั้นตอนการวิเคราะห์ 3 ขั้นตอนคือ

(1) การกำหนดขอบเขตเวลา

การวิจัยครั้งนี้ กำหนดขอบเขตของเวลา (Time horizon) ตามแนวคิดของ Joseph (1994) และ Mills และ Bishop (2000) เพื่อให้มีนัยพหุที่จะแสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น

(2) การระบุเหตุการณ์ผลกระทบจากสาระสำคัญของปัญหาการผลิตครู

ในขั้นตอนนี้จะเป็นการนำผลการวิเคราะห์เปรียบเทียบการผลิตครูในระดับพื้นที่และสถาบันการศึกษาของประเทศไทยมาใช้ในการระบุเหตุการณ์ผลกระทบจากสาระสำคัญของปัญหาการผลิตครู โดยกำหนดให้สาระสำคัญของปัญหาเป็นเหตุการณ์ตั้งต้นของวงล้ออนาคต โดยมีเงื่อนไข

คือ 1 วงล้ออนาคตจะมีเหตุการณ์ตั้งต้น 1 เหตุการณ์ ในการวิจัยครั้งนี้มีจำนวนเหตุการณ์ตั้งต้น 3 เหตุการณ์ และวงล้ออนาคต 3 วงล้อ โดยใช้แบบวิเคราะห์วงล้ออนาคต (ภาคผนวก ก)

(3) วิเคราะห์ผลกระทบในระดับที่ 1 และ 2 ของเหตุการณ์ตั้งต้นในวงล้ออนาคต

(3.1) การคัดเลือกผู้วิเคราะห์วงล้ออนาคต คือ ผู้เชี่ยวชาญ/ผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านการศึกษาและผลิตครู และยินดีที่จะเข้าร่วมวิเคราะห์วงล้ออนาคต โดยผู้เชี่ยวชาญ/ผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านการศึกษาและการผลิตครู จะวิเคราะห์และระบุเหตุการณ์ผลกระทบที่อาจจะเกิดขึ้นในระดับที่ 1 และระดับที่ 2 พร้อมทั้งระบุระดับความรุนแรงของเหตุการณ์ผลกระทบที่อาจจะเกิดขึ้นติดตามมาจากสาระสำคัญดังกล่าว 3 ระดับคือ ระดับต่ำ (คะแนน = 1) ระดับปานกลาง (คะแนน = 2) และระดับสูง (คะแนน = 3) ในขั้นตอนนี้มีผู้เชี่ยวชาญ/ผู้ทรงคุณวุฒิเข้าร่วมการวิเคราะห์จำนวน 16 คน (ภาคผนวก ข)

(3.2) วิเคราะห์และประมวลผลเหตุการณ์ผลกระทบและน้ำหนักผลกระทบที่เกิดจากเหตุการณ์ตั้งต้นในวงล้ออนาคตทั้ง 3 วงล้อ

(3.3) จัดอันดับความสำคัญของเหตุการณ์ผลกระทบจากน้ำหนักผลกระทบที่ผู้เชี่ยวชาญ/ผู้ทรงคุณวุฒิระบุ และคัดเลือกเหตุการณ์ผลกระทบที่มีความสำคัญ 10 อันดับแรกเพื่อนำไปใช้ในการฉายภาพอนาคตทางเลือกในการผลิตครูในอนาคต

(3.4) สรุปปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดความแปรผันเชิงบวกและลบ เพื่อนำไปใช้ในขั้นตอนการฉายภาพอนาคตการผลิตครูในอนาคตระยะกลาง 20 ปี

3.3.2 การฉายภาพอนาคตทางเลือกในการผลิตครูในอนาคตระยะ 20 ปี

ในขั้นตอนนี้เป็นการจัดประชุมปฏิบัติการอนาคต (Futures workshop) โดยคณะนักวิจัยจัดประชุมเพื่อร่วมกันดำเนินการวิเคราะห์และสังเคราะห์รายละเอียดของเหตุการณ์ผลกระทบที่ผู้เชี่ยวชาญ/ผู้ทรงคุณวุฒิระบุ แล้วนำมาใช้ในการฉายภาพอนาคตทางเลือก (Alternative scenarios) ที่อาจจะเกิดขึ้นได้ทั้งหมด ด้วยการวิเคราะห์ปัจจัยขับเคลื่อนและวิเคราะห์ความแปรผันของเหตุการณ์ผลกระทบในอนาคต 3 ทิศทางเพื่อประกอบการฉายภาพอนาคต ทิศทางความแปรผันของเหตุการณ์ผลกระทบประกอบด้วย 1) ทิศทางเชิงบวก 2) ทิศทางเชิงลบ และ 3) ทิศทางเชิงบวกและลบ

3.3.3 การฉายภาพอนาคตที่พึงประสงค์ในการผลิตครูในอนาคตระยะ 20 ปี

ในขั้นตอนนี้เป็นการจัดประชุมปฏิบัติการอนาคต (Futures workshop) อย่างต่อเนื่องเพื่อฉายภาพอนาคตที่พึงประสงค์ (Preferable scenarios) ในการผลิตครูในอนาคต 20 ปี จากภาพอนาคตทางเลือก (Alternative scenarios) ที่อาจจะเกิดขึ้นได้ทั้งหมด พร้อมทั้งบรรยายรายละเอียดเหตุการณ์ในภาพอนาคตที่พึงประสงค์ที่กำหนด

3.3.4 การจัดทำข้อเสนอแนะเชิงนโยบายการผลิตครูในอนาคตระยะ 20 ปี

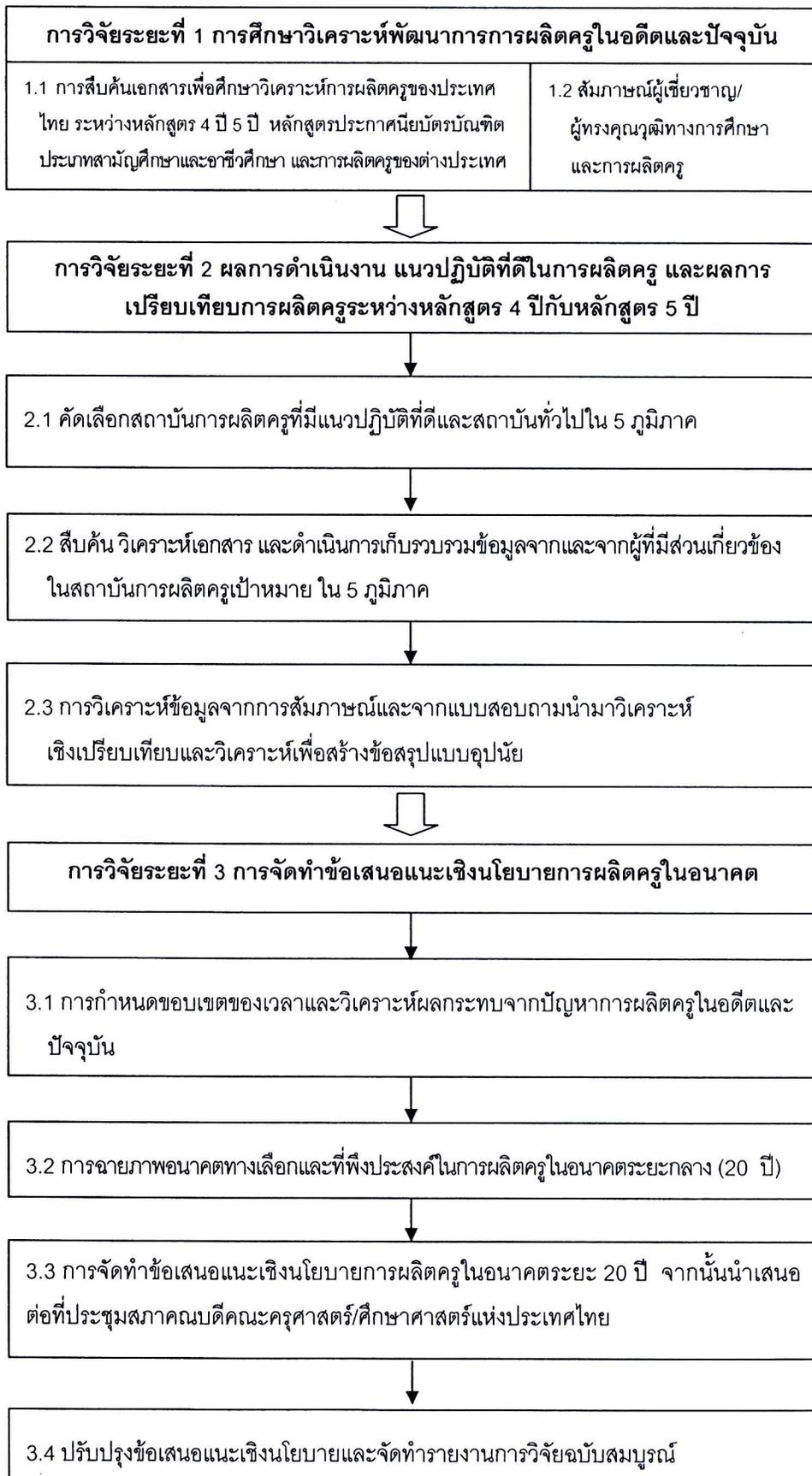
(1) การสร้างข้อเสนอแนะเชิงนโยบายการผลิตครูในอนาคตระยะ 20 ปี โดยคณะนักวิจัยสร้างข้อเสนอแนะเชิงนโยบายการผลิตครูในอนาคต 20 ปี ที่จะนำไปสู่ภาพอนาคตการผลิตครูที่พึงประสงค์ ตามกรอบแนวคิดยุทธศาสตร์มิติของเวลา

(2) การจัดประชุมผู้เชี่ยวชาญ/ผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อให้ข้อเสนอแนะในการปรับปรุงข้อเสนอแนะนโยบายการผลิตครูในอนาคตระยะกลาง ที่คณะนักวิจัยจัดทำขึ้น โดยขอความร่วมมือจากที่ประชุมสภาคณบดีคณะครุศาสตร์/ศึกษาศาสตร์แห่งประเทศไทย มีคณบดีคณะครุศาสตร์/ศึกษาศาสตร์ให้ข้อเสนอแนะในการปรับปรุงข้อเสนอแนะเชิงนโยบายการผลิตครูในอนาคตระยะ 20 ปี จำนวน 26 คน (ภาคผนวก ค)

(3) การปรับปรุงข้อเสนอแนะเชิงนโยบายการผลิตครูในอนาคตระยะ 20 ปี และนำเสนอในที่ประชุมคณะกรรมการตรวจสอบทางวิชาการ

(4) การปรับปรุงข้อเสนอแนะเชิงนโยบายการผลิตครูในอนาคตระยะ 20 ปี ตามความคิดเห็นของคณะกรรมการตรวจสอบทางวิชาการและจัดทำรายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์

การดำเนินการวิจัยในครั้งนี้ แสดงในภาพที่ 3.1

ภาพที่ 3.1 ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย